

ПРО МОЖЛИВОСТІ ЗАСТОСУВАННЯ МЕТОДИКИ ЕКСПРЕС-ОЦІНКИ RAPPAM ДЛЯ ВИЗНАЧЕННЯ СТАНУ ТЕРИТОРІЙ ПРИРОДНО-ЗАПОВІДНОГО ФОНДУ МИКОЛАЇВСЬКОЇ ОБЛАСТІ

Куценко С. В.

Регіональний ландшафтний парк «Приінгульський»

Питання щодо визначення стану територій природно-заповідного фонду є актуальним, оскільки від цього залежить модель та ефективність управління ними, пріоритети роботи дирекцій заповідних об'єктів.

В Україні державне управління територіями природно-заповідного фонду (ПЗФ) є недостатньо налагодженим. Відповідно до Закону України «Про природно-заповідний фонд України» спеціально уповноваженим органом державного управління в галузі організації, охорони та використання природно-заповідного фонду є центральний орган виконавчої влади в галузі охорони навколишнього природного середовища, додатково можуть створюватися спеціальні державні підрозділи. Управління частиною категорій об'єктів ПЗФ здійснюється їх спеціальними адміністраціями, в тих об'єктах, де не передбачено створення дирекцій – підприємствами, установами та організаціями, у віданні яких перебувають ці території. Координацію наукових досліджень здійснює Національна академія наук України. Для вирішення наукових і науково-технічних проблем при установах ПЗФ створюються наукові або науково-технічні ради. Проведення навчально-виховної роботи на заповідних територіях регулюються договорами між установами ПЗФ та учбовими закладами [1].

Отже, суб'єктами управління заповідними територіями виступають різні сторони, зв'язок між яким та співпраця є мало ефективними. Управлінські функції здійснюють дирекції об'єктів ПЗФ, залежно від рівня фахової підготовки, світогляду керівництва. Ситуація з територіями, де немає дирекцій, – критична, вони з природоохоронної точки зору є «безхазяйними» і використовуються переважно як рядові території.

Оцінка стану територій природно-заповідного фонду, зокрема, Миколаївської області, дасть можливість комплексно з'ясувати їх реальний стан, розробити рекомендації щодо оптимізації структури управління.

Мета роботи – проаналізувати експрес-методику **Rapid Assessment and Prioritization of Protected Area Management (RAPPAM)** – Експрес-оцінка стану територій природно-заповідного фонду та визначення

пріоритетів щодо управління ними – та можливості її застосування для об'єктів, розташованих в Миколаївській області.

Стандартизована світова експрес-методика RAPPAM розроблена групою науковців в 1999-2002 р.р. Вона пройшла апробацію в Алжирі, Камеруні, Франції, Китаї, Росії, Грузії, Непалі, Індії, Бразилії, Чехії, Туреччині, Болгарії, Румунії та інших країнах.

Протягом 2010 р. така методика була використана в Україні під час семінару, який проводився Світовим фондом охорони природи (WWF) за підтримки Державної служби заповідної справи Міністерства екології та природних ресурсів України (м.Київ), Державним природознавчим музеєм НАН України (м.Львів), Львівським національним університетом імені Івана Франка у рамках проекту «Збереження і збалансоване використання природних ресурсів Українських Карпат» при фінансовій підтримці уряду Норвегії [2].

Оцінку проведено для 37 об'єктів природно-заповідного фонду (ПЗФ). Це – об'єкти загальнодержавного значення – природні, біосферні заповідники, національні природні парки.

Методика RAPPAM дає можливість:

- визначити сильні і слабкі сторони в управлінні;
- оцінити негативні діючі фактори впливу і потенційно можливі загрози;
- визначити цінні та антропогенно вразливі природоохоронні території;
- вказати пріоритети природоохоронної діяльності;
- опрацювати стратегічні кроки для вдосконалення процесу управління.
- До особливостей цієї методики належить наступне:
- орієнтована на території державної форми власності;
- призначена для системних досліджень з метою прийняття стратегічних рішень.

Методика експрес-оцінки стану територій природно-заповідного фонду та визначення пріоритетів щодо управління ними можна використовувати для країн, регіонів, адміністративних одиниць та проводити індивідуально для одного об'єкту ПЗФ. Її основний елемент – анкету, враховуючи рекомендації авторів методики, можна змінювати та адаптувати до конкретної території.

У Миколаївській області створено 133 території та об'єкти природно-заповідного фонду, що становить майже 3 % від площі області. В 6 об'єктах функціонують дирекції, з них 2 утримуються за рахунок державного бюджету та підпорядковані Міністерству екології та природних ресурсів України, 4 – з обласного бюджету, знаходяться у

віданні головного управління економіки Миколаївської облдержадміністрації. В області також розташована відокремлена ділянка Чорноморського біосферного заповідника – «Волижин ліс», дирекція знаходиться в м. Гола Пристань Херсонської області.

До переліку заповідних об'єктів, які доцільно оцінити в першу чергу, рекомендується включити такі: природний заповідник «Єланецький степ», національний природний парк (НПП) «Бузький Гард», регіональні ландшафтні парки «Гранітно-степове Побужжя», «Тилігульський», «Приінгульський». Заповіданий Кінбурнський півострів, враховуючи невизначеність його майбутнього в якості національного природного парку, доцільно розглядати як регіональний ландшафтний парк «Кінбурнська коса».

Включення до переліку об'єктів ПЗФ загальнодержавного значення, які перебувають у віданні Мінприроди, дозволить з'ясувати ефективність їх утримання та управління порівняно з об'єктами ПЗФ місцевого значення, які утримуються за рахунок обласного бюджету.

Для визначення стану заповідних територій, в яких не передбачено створення дирекцій, доцільно укласти окремий перелік та групувати їх залежно від основної мети оцінки. Групування може бути за категоріями, за територіальним принципом (для врахування місцевих ризиків, ставлення районної влади до природно-заповідного фонду), за площею, за просторовим розташуванням (на вододілах, в долинах водойм, в населених пунктах/близько/віддалено від населених пунктів та ін.), за фізико-географічним положенням, за основними землекористувачами та ін.

Типова схема процесу оцінювання за методикою RAPPAM передбачає 5 основних кроків:

1. Визначення масштабу (рівня) оцінки об'єктів ПЗФ.
2. Оцінка наявної інформації.
3. Робота із анкетною експрес-оцінки.
4. Аналіз результатів оцінювання.
5. Визначення подальших дій і рекомендацій.

Оцінювання здійснюється колективом експертів (робочою групою) під час спільного зібрання. Проводиться обговорення, аналіз інформації, заповнення спеціальної анкети.

В Україні в проведенні експрес-оцінки RAPPAM брали участь 105 чоловік, з яких 70 % були працівниками природоохоронних територій, 30 % – представники науково-дослідних та навчальних установ, громадських організацій, органів влади та мас-медіа, що сприяло комплексній оцінці ситуації.

Для проведення експрес-оцінки стану заповідних територій Миколаївщини до складу робочої групи доцільно включити представників всіх відділів дирекцій заповідних установ, державних органів влади, що займаються питаннями охорони навколишнього середовища, провідних природоохоронців, викладачів вищих навчальних закладів.

WWF радить використовувати практичні семінари для збирання даних, оскільки такий підхід гарантуватиме точніші й ґрунтовніші дані, дасть змогу більшій кількості зацікавлених осіб взяти участь в оцінці. Практичні майстер-класи дадуть можливість учасникам домовитися про єдине тлумачення кожного питання, і в такий спосіб виробити узгоджений і стандартизований підхід до Анкети експрес-оцінки у масштабі усієї системи [2].

Анкета складається з 19 блоків: 1. Довідкова інформація. 2. Негативні чинники впливу та загрози. 3. Біологічна важливість. 4. Соціально-економічна значущість. 5. Вразливість. 6. Завдання. 7. Захищеність законом. 8. Зонування і планування території. 9. Персонал. 10. Спілкування та обмін інформацією. 11. Інфраструктура. 12. Фінанси. 13. Планування. 14. Прийняття рішень щодо управління. 15. Дослідження, оцінка й моніторинг. 16. Результати роботи. 17. Системне планування природоохоронних територій. 18. Політика щодо природоохоронних територій. 19. Політичне середовище.

Інформація для проведення оцінки може складатися із річних звітів установ ПЗФ, Літописів природи, картографічних матеріалів, результатів наукових досліджень, проектів землеустрою з організації та встановлення меж, проектів організації території та інших відомостей, що відображають результати роботи.

На підставі проведеного аналізу методики RAPPAM можна зробити такі висновки:

- оцінка є досить суб'єктивною, але враховує різні аспекти функціонування заповідних територій, які не можна описати математично;
- результати можна розглядати як індивідуально для кожного об'єкту ПЗФ, так і колективно для порівняння об'єктів між собою;
- методику можна використати для оцінки стану заповідних об'єктів області, що мають дирекції, при цьому більшість запитань анкети експрес-оцінки можна залишити без змін;
- для заповідних територій, де законодавством не передбачено створення дирекцій, анкету експрес-оцінки необхідно змінювати та адаптувати з урахуванням особливостей функціонування цих об'єктів.

На підставі результатів оцінки розробляються рекомендації щодо покращення стану заповідних територій та оптимізації системи управління.

Результати, в першу чергу, будуть корисними для дирекцій об'єктів природно-заповідного фонду, установ, у віданні яких перебувають дирекції заповідних територій, органів, які здійснюють державне управління у сфері заповідної справи, науковців.

Література

1. Закон України «Про природно-заповідний фонд України». – Відомості Верховної Ради, 1992, № 34, ст. 502.
2. Експрес-оцінка стану територій природно-заповідного фонду України та визначення пріоритетів щодо управління ними / Б. Г. Проць, І. Б. Іваненко, Т. С. Ямелинець, Е. Станчу – Львів: Гриф Фонд, 2010. – 92 с.